

**CONȘTIINȚĂ ISTORICĂ,
IDENTITATE
DE STAT ȘI IDENTITATE
ETNOCULTURALĂ
ÎN REPUBLICA MOLDOVA
(Reînnodarea firului
istoriei și pășirea
în modernitate)**

.....
Dr. Gheorghe COJOCARU

This article approaches the theme of historic conscience, state and ethno-cultural identity in the Republic of Moldova which has been confronting with a profound identity crisis. The author makes a distinction between Moldovenism ("moldovenism"), presented as a manifestation of an identity crisis and as a continuation of the de-nationalization and rusification of the Moldovians, and Moldovenity ("moldovenitate"), which, as a bi-dimensional construction, has valencies and unfailing resources. Defined as a opening in both ways - both locally, and to the Romanian civilization - Moldovenity, in opinion of the author, can be an important element for bypassing the identity impass.

În epoca actuală a globalizării o societate care nu se îngrijește de memoria trecutului, nu-și cultivă *conștiința istorică* cu asiduitate, onestitate intelectuală, spirit critic, care nu consideră libertatea de expresie drept o condiție esențială a dezvoltării sale are puține șanse să facă față dinamicii contextului cultural mondial și să se afirme în întreaga ei plenitudine și diversitate. Pentru evoluțiile culturale mondiale aceasta va fi o pierdere insesizabilă, însă pentru societatea respectivă o asemenea abordare se va solda inevitabil cu consecințe grave pentru coeziunea ei internă, potențialul ei creator și capabilitatea de integrare în lumea modernă. Un rol aparte, pe cât de semnificativ, pe atât de determinant, în procesul dificil și continuu de regăsire de sine, structurare societală și de poziționare în modernitate aparține științei istorice, cercetării istorice, predării și însușirii cunoștințelor istorice.

În Republica Moldova exercițiul de deconstrucție și reconstrucție a unei conștiințe istorice a mers pas în pas cu mișcarea de emancipare democratică și națională, s-a sincronizat cu marele efort de edificare a statului suveran și independent, având astăzi drept obiectiv prioritar consolidarea

cadrelor general democratic și integrarea societății noastre în familia europeană unită. La rândul lor, transformările fundamentale care au marcat profund istoria recentă a Republicii Moldova au inspirat un suflu nou și științei istorice academice. Beneficiind de noul climat din societate, demersul academic de adecvare a trecutului istoric s-a tradus în timp prin apariția unor lucrări științifice de certă valoare, prin extinderea bazei documentare și includerea în circuitul științific a unor noi surse istoriografice. Toate aceste realizări au facilitat redactarea unor noi manuale și crestomații și au permis derularea unor reforme cardinale în procesul de predare a istoriei în instituțiile preuniversitare și universitare. În pofida dificultăților social-economice care au afectat știința, în ansamblul ei s-a reușit păstrarea vechiului potențial științific și formarea unui corp de cercetători tineri, ceea ce a determinat o schimbare de natură calitativă în sfera istoriografiei naționale. Știința istorică națională s-a apropiat de standardele istoriografiei internaționale. Drept urmare, s-au format premisele pentru construcția unei conștiințe istorice, bazate pe o informare istoriografică diversă, necontorsionată ideologic și demnă de veridicitate științifică.

Totuși, deși angajată plenar în efortul de recuperare a trecutului și de servire a adevărului istoric, știința istorică academică, ca și alte științe socio-umanistice, nu și-a valorificat cu eficiența și randamentul maxim potențialul de cercetare și creație. Instituțiile academice de profil rămân datoare societății, înaintea de toate, cu un răspuns exhaustiv apropo de revenirea în prim planul evoluțiilor din Republica Moldova a conceptului de *identitate națională (etnoculturală)*, pe marginea căruia s-au declanșat controversate dezbateri științifice și extraștiințifice. Disputa identitară a depășit cu mult cadrul strict academic, a antrenat clasa politică într-o serie de ostilități risipitoare de energie, a provocat apariția unor fracturi în interiorul societății, convulsii și instabilitate socială. În plină tranziție spre statul de drept și economia concurențială, societatea s-a împotmolit într-o criză identitară endemică. Cauzele acestei crize rezidă în efectele pe termen lung ale politicilor de deznaționalizare, rusificare și sovietizare, de intoxicare, mistificare și traumatizare a conștiinței noastre istorice.

Nu atât dificultatea definirii, cât, și mai ales, dificultatea asumării unei opțiuni identitare pentru durabilitatea proiectului de edificare a statului și a unei societăți moderne în Republica Moldova au făcut din chestiunea identitară una din problemele-cheie ale societății noastre, o provocare intelectuală majoră, dar, în egală măsură, și socială, și politică, realmente, un pariu existențial. Dintr-o perspectivă istorică, voluminosul dosar identitar din Republica Moldova înregistrează două discursuri identitare distincte, cu o capacitate diferită de persuasiune,

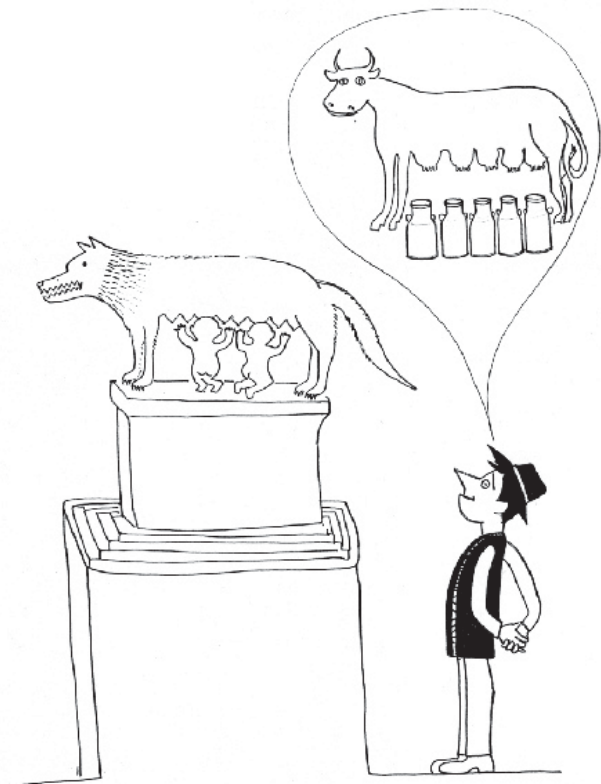
ambele cu pretenții de legitimitate în spațiul public. Bibliografia problemei distinge între o paradigmă românească și una îngust moldovenistă, aflate într-un raport de maximă tensiune. Dacă prima integrează în mod firesc moldovenii de la Est de Prut unui trunchi comun al tuturor românilor, cea de-a doua tinde să dea o expresie distorsionată originii și profilului lor etnolingvistic, să-i decupeze și să-i singularizeze din peisajul general românesc. Având ca punct de plecare o pretinsă sinteză a volohilor printr-o amalgamare a dacilor liberi cu slavii, așa-zisa teorie a volohilor reprezintă o lectură falsă a genezei poporului român, întrunind toate componentele unui artefact ideologic și/sau a unei diversiuni istoriografice cu bătaie lungă.

Cu totul diferită este și geneza celor două paradigme. Dacă prima s-a originat din interiorul corpului etnonațional prin truda cronicarilor și marilor cărturari ai epocilor trecute și și-a găsit o dezvoltare ulterioară prin contribuția unor mari istorici și intelectuali de talie europeană, cea de-a doua a apărut mult mai târziu în exteriorul arealului de dăinuire etnonațională ca o contrareacție ideologică la structurarea identității românești. Documentele de arhivă permit identificarea indubitabilă a emitentului ideologiei moldoveniste – Kominternul și conducerea de vârf a fostului PCUS. Proiectul kominternist de formare în 1924 a Republicii Autonome Moldovenești în cadrul Ucrainei sovietice, un microproiect din grandiosul proiect de răspândire a revoluției mondiale, și de decretare arbitrară, de sus, a existenței limbii și națiunii moldovenești se circumscrie unei strategii generale de *nation-building*, aplicată în anii '20 ai secolului trecut în URSS. Prin politica de *nation-building* regimul sovietic dădea o lovitură multiplă: își crea structuri eficiente de management în teritoriile naționale, le câștiga loialitatea oferindu-le un cadru minim de exprimare și, totodată, le impunea o identitate prefabricată pentru a anticipa evoluțiile naționale nedorite sau pentru a justifica avansarea unor pretenții teritoriale. În cazul Republicii Moldovenești de peste Nistru, „raportul dintre crearea statului și crearea națiunii era chiar mai complex, deoarece atât identitatea națională cât și cea statală, erau creații artificiale”, „națiunea moldovenească” fiind inventată „pentru a preveni (re)nașterea unei conștiințe naționale românești la populația basarabeană” (Wilhelmus van Meurs). Formarea „statului moldovenesc” (RASSM), apoi, într-o etapă următoare, absorbția Basarabiei de către imperiul lui Stalin și decuparea RSSM nu a dus la formarea unei națiuni, dar a produs un set de consecințe și factori, de care nu se poate să nu se țină cont la o radiografie a problemei: un atașament pentru o statalitate proprie, o demnitate națională a locului tradusă într-o *moldovenitate* ca filon de rezistență și perenitate într-un mediu străin dominant,

dar și ca deschidere spre matricea românească, care nu a pregetat să se manifeste, latent, în epoca de interdicții și, mai ales, după prăbușirea URSS. Toți acești factori au influențat (re)producerea statului independent Republica Moldova în 1991.

Dacă prin substanța sa paradigma românească este o construcție pozitivă, temeinic documentată și fundamentată științific, cea de-a doua este una eclectică, un proiect negativist, care se legitimează prin subminarea celei dintâi, prin renegarea rădăcinilor sale istorice, care exploatează instincte rudimentare, face uz de românofobie și și proiectează discursul în funcție de conjunctura politică. De loc întâmplător, ideologia moldovenismului a cunoscut o recrudescență odată cu instaurarea la guvernare a unor forțe politice de extracție kominternistă, care au preluat masiv prefabricatele Kominternului (românofobia, limba și națiunea moldovenească, ideologia exclusivismului moldovenesc) cu scopul de a modela același surogat identitar, invalidat de istorie. Recrudescența moldovenismului are la bază complexe ne tratate ale istoriei (frustrări și fobii, frica de repetarea scenariului Unirii, etc.), îngustimea intelectuală a unei părți a clasei politice, lipsa ei de orizont, încrederea oarbă a decidenților politici în forța unor inginerii sociale, *intractabilitatea* unui semnificativ segment social, în ansamblu, fractura transnistreană. Iată de ce persistarea în moldovenism înseamnă perpetuarea crizei identitare.

Ca și fenomen, moldovenismul este expresia unui „fundamentalism” para-identitar care

Glebus Sainciuc. Din seria *BAGATELE*

parazitează pe demnitatea națională a moldovenilor. Moldovenismul este vulgarizarea și ducerea în derizoriu a moldovenității moldovenilor. El este un termen compromis, cu conotații net peiorative și, prin urmare, contraindicat într-o operă de construcție pozitivă. În timp ce moldovenismul se prezintă ca o manifestare a crizei identitare și ca o continuare a politicilor de deznaționalizare și rusificare, *moldovenitatea*, ca și construct bidimensional, posedă valențe și resurse inepuizabile. Definită ca o deschidere în ambele sensuri – și spre specificul local, și spre civilizația general românească – ea pare a fi un element important pentru depășirea impasului identitar. Cele două dimensiuni ale sale sunt inseparabile una de alta. O definiție mai largă a moldovenității va reliefa că între moldovenitate și românitare nu există o contradicție în termeni, ele nu se resping, ci, dimpotrivă, se atrag și doar împreună dau substanță binomului identitar moldovenesc, așa cum l-a imaginat istoria. În egală măsură, moldovenitatea este expresia condensată a latinității și românității noastre. Apoi, astăzi ea, obligatoriu, trebuie să insereze și politonomul „moldovean”, calitatea de cetățean al Republicii Moldova. Logica ei internă este de natură integratoare (*și,și*) și nu exclusivistă (*sau, sau*). Asumată ca o categorie axiologică fundamentală, moldovenitatea se va constitui într-o componentă de bază a conștiinței istorice și va putea servi drept o punte spre viitor.

Toate elementele intrinseci ale moldovenității de la Est de Prut – o specificitate a locului, un patrimoniu unic și o experiență istorică irepetabilă, apartenența de statul Republica Moldova, ca și revendicarea noastră de la civilizația românească, prin limbă, religie, cultură, istorie și origini – toate trebuie respectate în egală măsură. Nu numai dintr-o nevoie de a privi adevărul istoric drept în față sau de corectitudine politică. Dar, înainte de toate, pentru că întreaga noastră istorie (ca și a românilor din Moldova istorică, cu precizările punctuale) s-a derulat pe această axă bidimensională a moldovenității, pentru că însăși existența Republicii Moldova ca entitate statală se datorează convergenței într-un moment istoric a acestor două dimensiuni paradigmatică (a se vedea textul Declarației de Independență). Împreună, românitarea și moldovenitatea au dat viață codului nostru genetic. Împreună ele formează codul nostru ereditar. Orice încercare de perturbare sau extirpare a uneia dintre aceste două gene va reverbera prin apariția unui produs modificat genetic, degenerat, a unui mutant etnocultural și identitar.

Republica Moldova nu este o emanație exclusivă a moldovenității, nu este nici o emanație exclusivă a românității, este mai curând un compromis istoric între aceste două paradigme, și, în egală măsură, dacă

nu înainte de toate, o rezultată a unor intersecții de interese mari geopolitice. De echilibrul dintre cele două componente esențiale și definitorii ale fenomenului identitar de la noi depinde stabilitatea socială, însuși destinul proiectului identitar. Raportul dintre moldovenitatea și românitarea moldovenilor nu este unul de natură statică, el cunoaște o dinamică internă autonomă, dificil de cuantificat în termeni exacti. El este un raport conjunctiv și fragil, în același timp, care nu admite intervenții chirurgicale brutale.

Nici una din cele două dimensiuni ale realității istorice și actuale din Republica Moldova nu trebuie acceptată cu prețul excluderii celeilalte. Orice dereglare a echilibrului intern va provoca convulsii și crize. Se va intra din nou pe un cerc vicios, într-o înfundătură istorică. Ambele opțiuni au dreptul la viață. Ele trebuie tratate pe picior de egalitate. Ele pot (co)exista în armonie, împreună, prin complementaritate și subsidiaritate, și nu una împotriva celeilalte.

Este o ineptie să se afirme că moldovenitatea, prin bivalența sa, prezintă un pericol pentru statul Republica Moldova. Asemenea afirmații se pot face numai din rea-credință sau din lipsă de discernământ. Înainte de toate pentru că Republica Moldova are legitimitatea istorică și politică proprie unui stat modern. Ea, spre deosebire de fosta republică sovietică moldovenească, nu (mai) este „o creație artificială”, ci o entitate statală legitimată printr-un act de voință populară (Declarația de Independență). De aproape două decenii identitatea ei de stat este recunoscută pe plan internațional. Ne place sau nu, liantul acestei statalității (pe plan intern, dar nu numai) este moldovenitatea, echilibrul fragil dintre cele două dimensiuni esențiale ale sale. Dereglarea acestui echilibru prin deturnarea uneia dintre valențele sale va duce la pauperizarea spirituală a societății, o va priva de o busolă vitală pentru traseul său istoric, o va lăsa pradă alienării și haosului.

Dacă identitatea statală poate rezulta dintr-un *act singular* de voință populară manifestă, identitatea etnoculturală este un *proces* complex ce se derulează în timp potrivit unei dinamici interne autonome, care nu poate fi prestabilită. Care este rolul statului în acest proces? Să nu dăuneze, să nu dicteze, să nu amenințe și să nu recurgă la coerciție, să-și reprime la timp tentația totalitară de a procrea națiuni de sus prin decizii politice arbitrare sau acte normative imperative. Statul nu poate (pro)crea națiuni, el nu este Domnul Dumnezeu, el le poate distruge! Mai curând, rolul său este de a veghea la menținerea echilibrului fragil din societate și de a asigura cursivitatea și libertatea necesară desfășurării reacției etnoculturale. Rolul său este mai degrabă unul de *asistent* al societății civile decât de *formator* în acest

proces complex de sinteză. Prioritatea statului este fortificarea identității statale prin democratizarea instituțiilor sale și optimizarea raportului dintre stat și cetățeanul simplu. Formatarea etnoculturală este o prioritate a societății civile.

Națiunile nu se formează în creuzetă, ele se revendică prin forța lor internă. Are societatea din Republica Moldova forța și energia necesară pentru a degaja un fenomen identitar propriu? Un răspuns anticipat la această întrebare este imposibil. Timpul va decide. Este evident însă, că opțiunile sale sunt restrânse. Pentru moment, proiectul pozitiv la care societatea se poate angaja este cel al *identității de stat*. Grosso modo, Moldova (1) poate urma calea unei Elveții care nu s-a hazardat să articuleze proiectul unei națiuni elvețiene, pariind pe diversitatea materialului identitar preexistent și pe (auto)suficiența identității de stat. Moldovenitatea nu se va dizolva într-o diversitate policromatică pentru că a înșușit arta supraviețuirii istorice, pentru că este puternică, pentru că stă la temeliiile statului și pentru că va dezvolta o conștiință de sine viguroasă și integratoare. Esențial este ca statul să învețe să respecte cele două dimensiuni fundamentale ale fenomenului identitar moldovenesc, moldovenitatea și românitatea moldovenilor, deopotrivă, să le valorifice și să le

pună în serviciul societății, tratându-le cu aceeași considerație. Sau, (2) ... să facă același lucru, doar că în altă consecutivitate. Statul să se retragă civilizată din sfera complexă a reacției etnoculturale, să nu se angajeze în activități improprii apropo de procesul de fermentare identitară, să nu forțeze nici viteza și nici mersul lui. Să-și schimbe optica asupra proiectului identitar moldovenesc. Or, după cum spune o veche vorbă populară, să nu așeze carul înaintea boilor. Să nu-și supraliciteze forțele, angajându-se la două proiecte simultan, cu riscul de a le compromite pe ambele. Să-și asume atât cât poate duce, să se concentreze prioritar asupra proiectului edificării identității sale de stat. Să-și trateze rana transnistreană.

O strategie astfel adecvată realităților pe care le traversăm va da rezultate în timp, va putea face din Republica Moldova de astăzi o societate democratică, prosperă și profund ancorată în europenitate. O Moldovă care va deveni patria tuturor cetățenilor săi.

Gândurile de mai sus nu sunt o rețetă și, cu atât mai puțin, un panaceu. Ele pot fi un exercițiu intelectual, pentru (acest) moment, o simplă recomandare, cel mult, o invitație la luciditate și bun simț pentru a merge în sensul istoriei și nu în sens invers.

Glebus Sainciuc. *Mozaic teatral. Actorii teatrului Luceafărul. 1960*